

Kalbininkui Vytautui Vitkauskui – septyniasdešimt penkeri

Žymiajam lietuvių leksikografiui, dialektologui, akcentologui ir kalbos kultūros darbuotojui VYTAUTUI VITKAUSKUI sukanka 75 metai.

Jubiliatas gimė 1935 m. rugpjūčio 1 d. Kuršėnuose. Baigęs lituanistikos studijas Vilniaus universitetė nuo 1958 m. visą laiką dirbo Lietuvių kalbos (anksčiau Lietuvių kalbos ir literatūros institutė). Čia perėjo visas mokslinės karjeros pakopas: nuo mokslo darbuotojo iki skyriaus vadovo, apgynė daktaro (tada vadino mokslų kandidato) ir habilituoto daktaro disertacijas. 1990–2003 m. vadovavo Žodynų skyriui. Be to, dar dėstė Lietuvos muzikos akademijoje (nuo 2001 m. profesorius).

Tai labai produktyvus mokslininkas: išleido keliolika knygų, paskelbė daugiau negu pusę tūkstančio mokslo ir mokslo populiarinamųjų straipsnių. Be kalbos mokslo ir praktikos dalykų, dar rašė teatro ir įvairiais kitais klausimais. Daugiausia nuveikė leksikografijos srityje. Vytautas Vitkauskas – vienas iš žymiausių didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ autorių, redaktorių, šio darbo organizatorių. Su kitais bendradarbiais rašė šio žodyno IX–XII tomus (1973–1981), buvo vienas iš XI–XVI tomų redaktorių (1978–1995), o nuo XVII tomo (1996) – vyriausiasis redaktorius. Žodynui yra užrašęs apie 65 tūkst. žodžių. 1996 m. sudarė „Gyvosios kalbos faktų „Lietuvių kalbos žodynui“ rinkimo programą. Jo ir kolegų darbas prie „Lietuvių kalbos žodyno“ buvo įvertintas Lietuvos Respublikos mokslo premija.

Ypač pabrėžtinai Vytauto Vitkausko nuopelnas tvarkant tarminių žodžių transponavimą į bendrinę kalbą. Šis darbas prieš jį buvo gerokai apleistas. Vitkauskas suteikė transponavimui mokslinį pagrindą. Vis dėlto nelygumų šioje srityje ir toliau liko. Baigus leisti Žodyną pasirodė Vitkausko knyga „Lietuvių kalbos žodyno taisymai“ (2006), kurioje, be reikšmingos teorinės dalies, abėcėlės tvarka pateikti visų Žodyno tomų transponavimo netikslumai su pataisymais, kartu pataisyti ir įvairūs kitokie apsirikimai, neapsižiūrėjimai, pateikta nemaža visokių Žodyno patobulinimų. Tai reikšminga knyga, vertinga pagalbininkė visiems Žodyno skaitytojams.

Vytautas Vitkauskas pirmasis iš lietuvių kalbininkų susirūpino tarmių žodynų rengimu ir leidyba. Tas darbas Lietuvoje, palyginti su kaimynų šalimis, vėlavo. Jį buvo užgožęs didysis „Lietuvių kalbos žodynas“ (kuriam lygaus kitos šalys neturėjo!). Vytautas Vitkauskas laikytinas lietuvių tarminės leksikografijos pradininku. 1976 m. jis išleido savo gimtojo krašto – „Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodyną“ – novatorišką veikalą, pradedantį lietuvių tarmių žodynų erą. Po 12 metų pasirodė jo kartu su Aldona Paulauskiene ir Gertrūda Savičiūte-Naktiniene parašytas „Druskininkų tarmės žodynas“ (1988). Paskelbė daugybę straipsnių, kuriuose nagrinėjami teoriniai ir praktiniai tarmių žodynų rašymo klausimai. Vitkausko šios srities darbai buvo gerai įvertinti ir recenzuojami ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje – Latvijoje, Italijoje ir kitur.

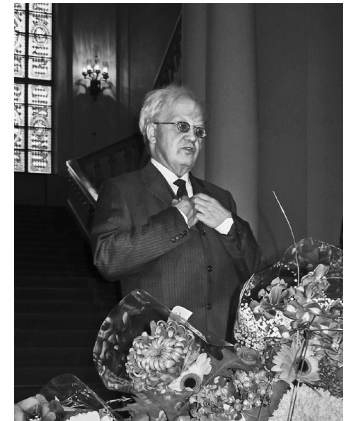
Jubiliatas plačiai reikėsi ir kaip dialektologas. Daugiausia tyrė žemaičių tarmę, ne tik jos leksiką, bet ir fonetiką, morfologiją, vardyną. Jam rūpėjo ir tarmės sinchronija, ir diachronija, net tokie specifiniai klausimai kaip kuršių kalbos elementai žemaičių tarmėje (Lietuvių kalbotyros klausimai, t. 8, p. 157–163 ir kt.). Tyrė ir kitas tarmes, net esančias už Lietuvos Respublikos ribų, pavyzdžiui, Ródūnios ir Pelesės lietuvių šnektą Gudijoje. „Lietuvių kalbos atlasui“ ištyrė 22 gyvenviečių kalbą. Vienas iš pirmųjų pritarė šių eilučių autoriaus su Aleksu Girdeniu sudarytam naujam lietuvių kalbos tarmių skirstymui. 2001 m. išleido knygą „Lietuvių kalbos tarmių morfoneminiai reiškiniai“.

Vitkauskas anksti įsitraukė į vardyno tyrimą, yra vienas iš 1963 m. išleisto „Lietuvos TSR upių ir ežerų vardyno“ sudarytojų. Minėtinas jo ne tik kaip vardyno sudarytojo, bet ir kaip akcentologo 1994 m. pasirodęs „Vietovardžių kirčiavimo žodynas“ (kartu su Marija Razmukaite). Apskritai akcentologija jam labai rūpėjo. Be daugybės straipsnių šia tematika, minėtinos dvi knygos: „Ar sunkus lietuvių kirčiavimas“ (1988) ir „Lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas“ (1995).

Kalbininkas rūpinosi visomis kalbos kultūros sritimis, jam buvo svarbu ne tik raštas, bet ir šneka. Be daugybės įvairiems kalbos kultūros klausimams skirtų straipsnių ir straipsnelių, ypač minėtinos knygos „Liaudies kalbos grožis“ (1981), „Lietuvių kalbos tarties žodynas“ (1985, 2001) ir „Kad mūsų žodis neverktų“ (1990).

Vitkauskas – bene stropiausias Balčikonio mokinys, jo darbų tęsėjas, didelis Profesoriaus gerbėjas. 1985 m. išleido savo Mokytojui skirtą knygėlę „Juozas Balčikonis“. 1990 m. buvo apdovanotas Juozo Balčikonio premija.

Šių eilučių autoriui teko su Jubiliatu daug ir ilgai bendrauti, gerai jį pažinti ne tik kaip mokslininką, bet ir kaip žmogų. Jis buvo Vilniaus universiteto auklėtinis. Teko jam dėstyti, stebėti stropų, smalsų visokioms naujovėms studentą. Vėliau mūsų keliai išsiskyrė, tačiau tik iš dalies. Vitkauskas dirbo Lietuvių kalbos institutė, su kuriuo turėjau daug visokių reikalų. Kolega, savo ruožtu, bendradarbiavo Vilniaus universiteto leidžiamoje „Baltisticoje“. Esame net kelis straipsnius kartu rašę. Žavėjo jo principingumas, didelė kalbinė nuovoka, meilė gimtajai kalbai. Jis nepakentė visko, kad trukdė lietuvių tautos pažangą. Tuo teko įsitikinti vadovaujant Švietimo ir mokslo ministerijai, kada buvome kosmopolitų ir

Zitos Šimėnaitės nuotr.

Vilniaus krašto lenkintojų puolami. Vitkauskas tada nedvejodamas stojo į Lietuvos tautinio, ypač Vilniaus krašto lietuviškojo, švietimo puoselėtojų gretas.

Šis žmogus, būdamas silpnos sveikatos, visą laiką buvo tikras dvasios Milžinas ir nuveikė labai daug. To niekuomet nepamiršime. Linkiu Jam geros sveikatos, Dievo palaimos ir kūrybinės energijos toliau dirbti lituanistikos baruose.

Zigmas Zinkevičius

„Gimtoji kalba“, 2010 8 19–20